

VEDAD TEK'İN SARAYBURNU RIHTIMI DÜZENLEMESİ*

SARAYBURNU PIER BY VEDAD TEK*

Müjde Dila GÜMÜŞ**

Öz

Vedad Tek, V. Mehmet Reşad'ın tahta çıktığı 27 Nisan 1909'dan 7 Mayıs 1914 tarihine kadar *Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari* ünvanıyla padişah baş mimarı olarak görev yapar. Bu süre zarfında ağırlıklı olarak, mevcut saray, kasır ve konakların tamiratına yönelik çalışmalar gerçekleştirir. Padişahın Topkapı Sarayı ziyaretlerinde kullanması için 1911 yılında Sarayburnu'nda bir rihtım projesi hazırlar. Sarayburnu'nda mevcut bir rihtımın tamirini ve düzenlenmesini içeren proje ertesi sene uygulanır. Vedad Tek tarafından, rihtımın etrafını çevirmek için, biri büyük biri küçük olmak üzere iki farklı tipte baba tasarlanmıştır. Bu babaların benzerlerine hem Vedad Tek'in yapılarında, hem de Milli Mimari üslubundaki çeşitli yapılarda rastlanmaktadır. Vedad Tek'in yapı listesinde yer almayan rihtım düzenlemesinin 1917 tarihli görsel belgelerine ilk kez bu çalışmada yer verilmektedir. Bu çalışma kapsamında Sarayburnu'ndaki rihtım düzenlemesinin, Vedad Bey tarafından hazırlanmış ön keşif defteri, kaleme aldığı dilekçeler ve *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten (1917)* (İmparator Türk Müttefiklerimizle Birlikte) isimli filmde yer alan görsel belgeler aracılığıyla tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Topkapı Sarayı, Sarayburnu, II. Meşrutiyet, Vedad Tek, Milli Mimari Akımı,*

* Bu makale, Prof. Dr. A. Tarkan Okçuoğlu danışmanlığında hazırlanmış olan “*İkinci Meşrutiyet’te Saray İçin Çalışmak: Vedad (Tek) Bey’in Sermimarlık Dönemi*” başlıklı doktora tezinden geliştirilmiştir. Kıymetli yardımları için Prof. Dr. A. Tarkan Okçuoğlu’na, *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten* (İmparator Türk Müttefiklerimizle Birlikte) başlıklı filmi sağlayan Prof. Dr. M. Baha Tanman’a, Vedad Tek Aile Arşivi’de çalışmama olanak sağlayan Prof. Dr. Suha Özkan’a ve fotoğraf arşivini benimle paylaşan Cemal Emden’e çok teşekkür ediyorum. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu desteği ile, 44568 numaralı proje kapsamında hazırlanmıştır.

* This article has been derived from the doctoral thesis titled “*Vedad (Tek) Bey’s Career as the Chief Imperial Architect of the Ottoman Court*” which had been fulfilled under supervision of Prof. Dr. A. Tarkan Okçuoğlu. I would like to thank to Prof. Dr. Tarkan Okçuoğlu who helped me considerable through the thesis duration, and to Prof. Dr. M. Baha Tanman who provided the film *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten*, and to Prof. Dr. Suha Özkan who enabled working in the Vedad Tek Family Archive, and to Cemal Emden who shared his photo archive with me. This study was prepared with the support of İstanbul University Scientific Research Projects Commission within the project numbered 44568.

** Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı. İstanbul.

ORCID ID: 0000-0003-0978-4924 ♦ E-mail: mujde.gumus@istanbul.edu.tr

Abstract

Vedad Tek took the role of “sermimar-i hazret-i sehriyari”, chief imperial architect of the Ottoman court, between the dates April 27, 1909 (under the reign of Mehmet V Reşad) and May 7, 1914. During this time, he mainly worked the repairments of the existing palaces, *kasırs* and mansions. The Repairments of Topkapı Palace was one of the responsibilities of the chief imperial architect. In order to use of the Sultan in his visits to Topkapı Palace, Vedad Bey prepared a pier project in 1911. Sarayburnu pier project was including the repair of the existing pier and fencing it with rail post designed by Vedad Tek. By Vedad Tek designed two different types of rail posts, one big and one small. Similar rail posts can be found in both Vedad Tek’s buildings and in various buildings which designed with the effects of the National Architectural Movement. Sarayburnu pier is not included in Vedad Tek’s construction list. In this study, visual documents of the pier dated to the 1917 are published for the first time. This study aims to introduce Vedad Tek’s Sarayburnu pier project through the scenes of the film named *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten (1917)*, together with his proposal, petitions and drawings.

Keywords: *Topkapı Palace, Sarayburnu, Second Constitutional Period, Vedad Tek, National Architectural Movement,*

Giriş

Mimar Vedad Tek’in (1873-1942) yapı listesi, kamu yapılarından konutlara; ticaret yapılarından anıtlara uzanan zengin bir içeriğe sahiptir. Listede dikkat çeken bir grubu da iskele yapıları meydana getirir.¹ Vedad Tek’in bu bağlamda değerlendirilebilecek dört projesi olduğu bilinmektedir. Paris’te aldığı eğitimin ardından İstanbul’a döndüğünde yaptığı ilk işlerden biri, Yenikapı’da Şehremaneti Kantar Müdüriyeti’ne ait ahşap iskeledir.² 1916-1918 yılları arasında Harbiye Nezareti Sermimarlığı görevindeyken, Kadıköy, Moda ve Haydarpaşa için birer iskele binası projesi hazırlar. Moda ve Haydarpaşa İskele binaları inşa edilirken, Kadıköy İskelesi projesi uygulanmamıştır.³ Bu yapı grubu içinde değerlendirilebilecek bir proje de, Vedad Bey’in *Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari* ünvanıyla yaptığı 1912 tarihli Sarayburnu rıhtım düzenlemesidir.⁴ Sultan V. Mehmed Reşad’ın Topkapı Sarayı ziyaretlerinde kullanması amacıyla yapılan düzenlemeye, Vedad Bey’in yapı listesinde yer verilmemiştir.⁵

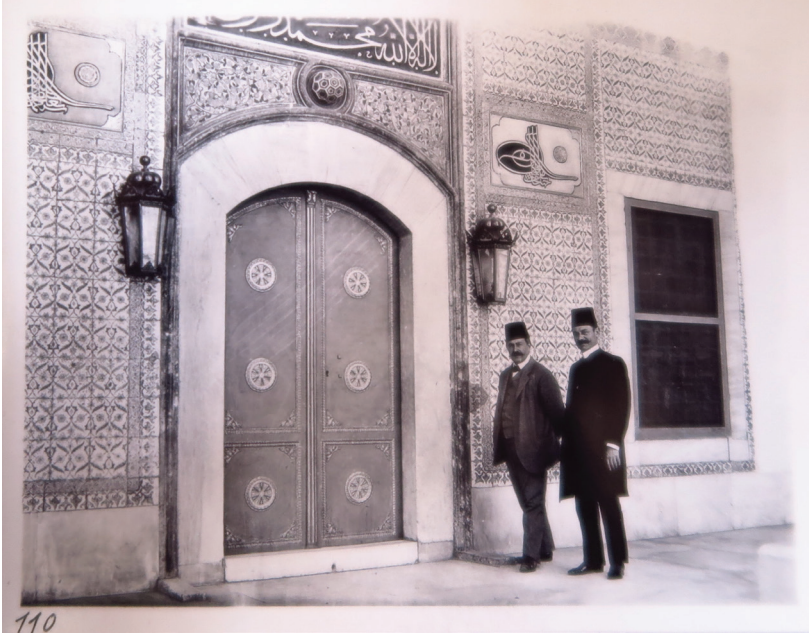
1 Vedad Tek’in en kapsamlı yapı listesi için bk. Cephaneçigil, 2003.

2 Demirbel, 1941, 232.

3 Özkan, 1987, 27.

4 Belgelerde kullanılan “Sarayburnu rıhtım tamiri ve iskele inşası” ifadesi, iskele binası inşa edildiği algısını uyandırmaktadır. Halbuki Vedad Bey’in projesi, mevcut rıhtımı tamir ederek babalarla çevirmektir. Bu sebeple makale boyunca “rıhtım düzenlemesi” kullanımı tercih edilecektir.

5 Özkan, 1973; Bulduk, 1973; Uluç, 1987; Onur, 1988; Cephaneçigil, 2003.

Fot. 1: Sermimar Vedad Bey Hırka-i Saadet Dairesi önünde. (Bodrum Mimarlık Kitaplığı, Vedad Tek Arşivi, Suha Özkan-Pelin Derviş Koleksiyonu.)

Afife Batur “Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari: Mehmed Vedad” başlıklı bildirisinde rıhtımda kullanılan babaların bir çizimini yayınlamış ve çizimin uygulanmış olma ihtimalinden bahsetmiştir.⁶ Tarafımca hazırlanmış olan “*II. Meşrutiyet’te Saray İçin Çalışmak: Vedad (Tek) Bey’in Sermimarlık Dönemi*” başlıklı doktora tezinde ise, rıhtım düzenlemesi için Vedad Bey tarafından hazırlanmış keşif defterinin özeti ile uygulama sürecine ilişkin yazışmalardan örnekler değerlendirilmiştir. Sarayburnu’nda padişah için yapılan rıhtımın *Das Bundesarchiv*’de bulunan 1917 tarihli *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten* (İmparator Türk Müttefiklerimizle Birlikte) isimli filmde elde edilen görsel belgeler, ilk defa bu yayında yer verilmektedir. Makale kapsamında rıhtımın tasarım özellikleri ve inşaa sürecinin ele alınmasıyla beraber, rıhtım projesinin Vedad Bey’in sermimarlık dönemi faaliyetleri içindeki yerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Vedad Bey’in Sermimarlık Dönemi

1873 yılında doğan Vedad Bey, sarayla güçlü bağları olan seçkin bir aileye mensuptu.⁷ Babası, Giritli Sırrı Paşa, Trabzon, Diyarbakır, bazı Rumeli eyaletleri ve Bağdat valisi olarak görev yapmış bir bürokrattır. Anne tarafından dedesi, Hekim İsmail

⁶ Batur, 2007, 103.

⁷ Özkan, 1973, 46.

Paşa, Sultan II. Mahmud'un saray doktorluğunu yapmıştır.⁸ Besteci ve şair olan annesi Leyla Hanım, Sultan Abdülmecid Dönemi'nde sarayda yedi yıl geçirmiş, sonrasında da Nihad Tek'in deyimiyile "bir ayağı Padişahlık sarayında" olmuştur.⁹

Vedad Bey orta öğretimine Mekteb-i Sultani'de başladıktan sonra Paris'te *Ecole Monge* ve *College Rollin*'e devam etmiştir. Ardından *Ecole Centrale*'de mühendislik eğitimine başlamış, bir yandan da *Academie Julian*'da resim ve heykel kurslarına katılmıştır.¹⁰ Ardından, Paris'te *Ecole Nationale et Speciale des Beaux-Arts*'ta dört yıl mimarlık eğitimi almış ve 1898'de İstanbul'a dönmüştür.¹¹ Önce kendi mimarlık bürosunu açmış,¹² ertesi sene ise Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hocalığa ve Şehremaneti Heyet-i Fenniye mimarlığına atanmıştır. İlerleyen yıllarda İzmit Saat Kulesi (1901-1902), Kastamonu Hükümet Konağı (1902), Posta ve Telgraf Nezareti (1904-1909), Hobyar Mescidi, Defter-i Hakanî (1907-1908) işlerini almıştır. Posta ve Telgraf Nezareti Sermimarı iken projelendirdiği Büyük Postane, Vedad Bey'in Kemaleddin Bey ile beraber başlıca temsilcisi kabul edildiği *Milli Mimari Üslubu*'nun en önemli örneklerinden biri kabul edilmektedir.

V. Mehmed Reşad tahta çıktığında, Vedad Bey sahip olduğu güçlü aile bağlarının yanı sıra Paris'te eğitim görmüş, pek çok önemli projeye imzasını atmış, kariyerinin yüksek noktalarında bir mimardı. Vedad Bey'in beş yıl süren (27 Nisan 1909 - 7 Mayıs 1914)¹³ sermimarlık dönemi, *31 Mart Vak'ası*'nın ardından II. Abdülhamid'in tahttan indirilip yerine V. Mehmed Reşad'ın geçirildiği; Osmanlı Devleti'nin büyük bir değişime uğradığı *II. Meşrutiyet* yıllarına denk gelmektedir. Siyasi gelişmelerin sonucunda güç dengelerinin değişmesi ve saray nüfuzunun azalması, *sermimarın* görev kapsamına ve çalışma koşullarına da yansımıştır. Devletin içinde bulunduğu zorlu ekonomik koşullar¹⁴ tamir faaliyetlerini etkilemiş; sermimar, işçi ve malzemelerinin parasının zamanında ödenememesi gibi sorunlarla bizzat ilgilenmek durumunda kalmıştır.¹⁵

Vedad Bey, sermimarlığı süresince, yapılacak her tamir ve inşaa faaliyeti için düzenli olarak ön keşif (*keşf-i evvel*) defteri tutmuştur. Defterler Vedad Bey için özel

8 Saz, (basım yılı belirtilmemiş), 11-12.

9 Tek, 2003, 386.

10 Batur (ed.), 2003, 55.

11 Batur (ed.), 2003, 59.

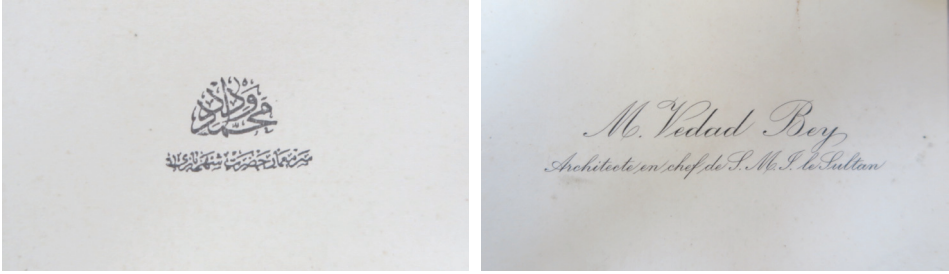
12 Özkan, 1973, 46-47.

13 Batur (ed.), 2003, 147.

14 bk. Terzi, 2000.

15 Vedad Bey, R 23 Ağustos 1325 (M 5 Eylül 1909) ve R 13 Haziran 1325 (M 26 Haziran 1909) tarihlerinde Ebniye-i Seniyye Müdüriyeti'ne yazdığı dilekçelerinde malzeme alımı ve işçilerin yövmiyelerinin ödenmesinde yaşanan zorlukların inşaa ve tamir işlerini nasıl aksattığını anlatmıştır. (BOA HH.EBA. 666-25-5; BOA HH.EBA. 669-67-2.) Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Gümüş, 2018, 36-39.

olarak tasarlamış olup, kapaklarında matbu olarak kendi adı, unvanı ve bağlı bulunduğu kurumun bilgileri bulunur. Hazırlanan ön keşif defterleri, Ebniye-i Seniyye Tamirat Müdürü'nün ve Tamirat Komisyonu'nun onayından geçtikten sonra, bütçeye ve işin aciliyetine göre uygulamaya koyulur. Keşif defterleri birbirini takip eden numaralara sahip olduklarından, Vedad Bey'in sermimarlık görevi kapsamında kaç tane inşa ve tamir işi gerçekleştirdiğini tespit etmek mümkündür. Sermimar 7 Şubat 1910'da 1 numaralı keşif defterini, istifasından kısa süre önce, 21 Nisan 1914'te ise 703 numaralı keşif defterini kaydetmiştir. Buna göre (görevinin ilk dokuz ayı haricinde), sarayları, kasırları, konakları ve bazı istisnai yapıları konu alan 700 civarında ön keşif hazırladığını kesin olarak söylemek mümkündür. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hazine-i Hassa Ebniye Anbarları Fonu'nun 1909-1914 arasına tarihlenen dosyalarının taranması sonucunda, Vedad Bey'in keşif defterlerinden 475 tanesi tespit edilmiş ve incelenmiştir. Ön keşiflerin büyük çoğunluğu, Dolmabahçe Sarayı'nı, Yıldız Sarayı'nı, Topkapı Sarayı'nı ve İstanbul'da bulunan kasırları (İhlamur, Zincirlikuyu, Maslak, Ayazağa, Göksu, Balmumcu, Validebağ, Tophane, Sadabâd, Beykoz, Almedağı, İzmit Kasırları ve Kağıthane'de bulunan Yarış Köşkü) konu alır.¹⁶

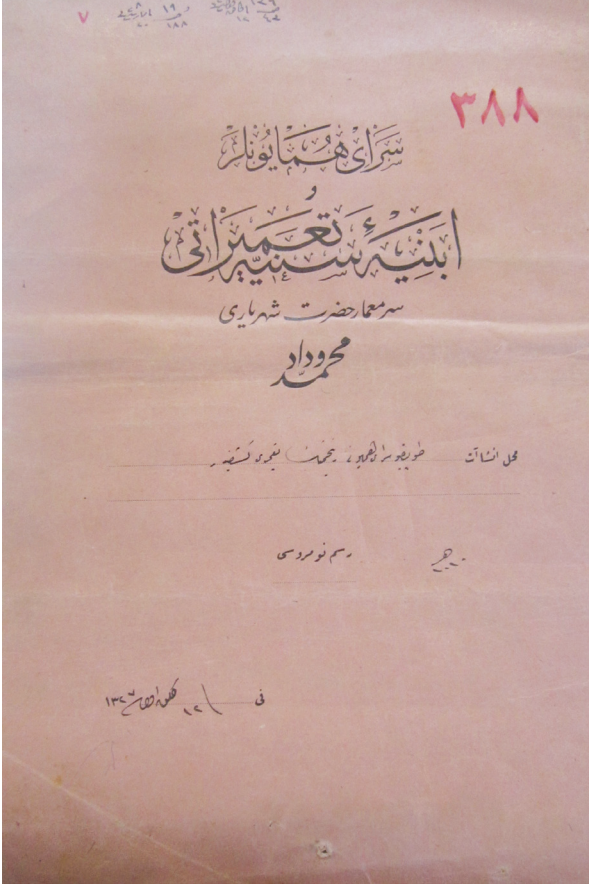

Şek. 1, 2: Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari Vedad Bey'in Osmanlıca ve Fransızca kartviziti. (Bodrum Mimarlık Kitaplığı, Vedad Tek Arşivi, Suha Özkan - Pelin Derviş Koleksiyonu.)

Sarayburnu Rıhtımı Düzenlemesi

Topkapı Sarayı, Sermimar'ın bakım ve tamirine ilişkin düzenli olarak ön keşif hazırlaması gereken yapılardan biriydi; Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarından farklı olarak padişahın ikamet ettiği bir saray değil, belirli günlerde veya çeşitli özel sebeplerle ziyaret edilen bir yapıydı. Ramazan ayının on beşinci günü Hırka-i Saadet Dairesi'nin padişah ve devlet erkânınca ziyaret edilmesi gelenekselleşmiş bir uygulamaydı. Padişah ve ulemanın dışında devlet erkânının da katılımından dolayı, Ramazan ayında gerçekleşen Hırka-i Saadet ziyaretleri, resmi devlet merasimlerinden biri olarak kabul edilmiş ve Osmanlı

¹⁶ Vedad Bey'in sermimarlık döneminde hazırladığı keşif defterlerinden tespit edilen 475 tanesinin başlık, tarih ve özet içerikleri için bk. Gümüş, 2018, 199-263.

Şek. 3:

388 Numaralı, R 12 Kanunuevvel 1327 (M 25 Aralık 1911) tarihli, kapağında “*Topkapı Sarayı Hümayunu Rıhtım Tamiri Keşfi*” yazılı ön keşif defteri. Defterin kapağında matbû olarak “*Saray-ı Hümayunlar Ebniye-i Seniyye Tamirâtı, Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari Mehmed Vedad*” yazılıdır. (BOA.HH.EBA. 717-26-2.)

Devleti'nin son yıllarına kadar devam etmiştir.¹⁷ Padişah, Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki geleneksel ziyaretin dışında da zaman zaman Topkapı Sarayı'na gitmekteydi. Örneğin, V. Mehmed Reşad tahta çıktıktan iki hafta kadar sonra Topkapı Sarayı'na bir ziyaret gerçekleştirmiş, takip ettiği güzergâh dönemin vakanüvisi Abdurrahman Şeref tarafından detaylıca kaydedilmiştir.¹⁸ Abdurrahman Şeref Efendi'nin kayıtlarına göre, V. Mehmed Reşad ve maiyeti deniz yoluyla Sarayburnu'na gelmiş, buradan araba ile Soğukçeşme Kapısı'ndan geçerek, Orta Kapı'dan saraya girmiştir. II. Wilhelm 1917 yılında İstanbul'u ziyaret ettiğinde, benzer biçimde deniz yolundan saraya getirilmiştir. Bu iki veri, II. Meşrutiyet yıllarında Topkapı Sarayı'na yapılan üst düzey ziyaretlerde deniz yolunun tercih edilebildiğini göstermektedir.

17 Tarım Ertuğ, 1998, 44-45.

18 Kodaman & Ünal, 1996, 140-142.

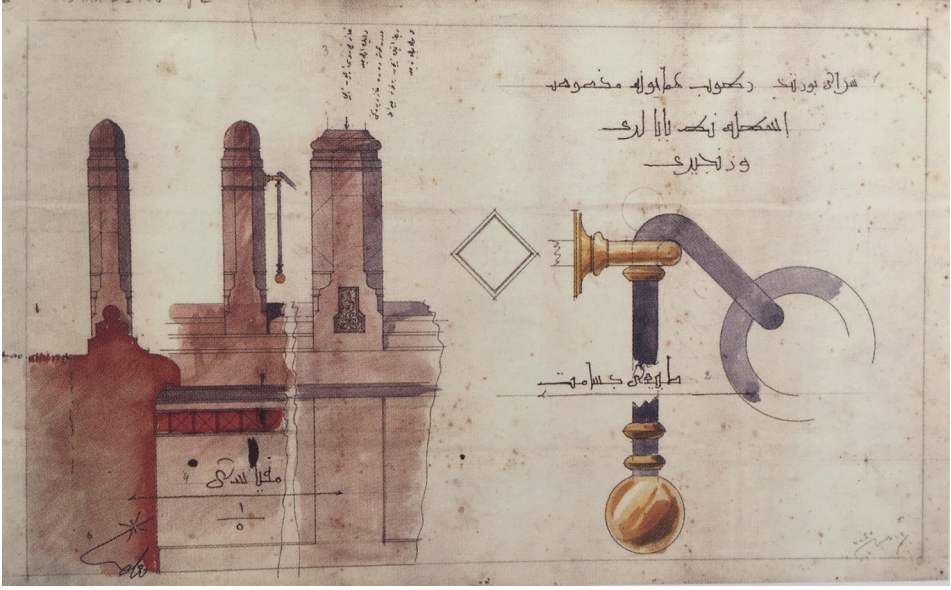
Fot. 2: II. Wilhelm'in Topkapı Sarayı'nı ziyaret için Sarayburnu rıhtımına çıkışı.
(Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten, 1917, BArch)

Topkapı Sarayı'nda bulunan Hırka-i Saadet Dairesi, Hazine-i Hümayun, Bağdat Köşkü, Mecidiye Kasrı vb. birçok yapının tamiri için ön keşifler hazırlayan Vedad Bey'in sarayla bağlantılı işlerinden bir diğeri, Sarayburnu'nda padişahın kullanımına mahsus olarak yapılan rıhtım düzenlemesidir. Vedad Bey, sermimarlığı boyunca ağırlıklı olarak mevcut yapıların tamiri için çalışmış, çok az sayıda ek yapı projesi hazırlamıştır.¹⁹ Padişahın Topkapı Sarayı'nı ziyaret ettiği zamanlarda kullanması için yapılan rıhtım ve iskele ise, bu bağlamda değerlendirilebilecek az sayıda örnekten biridir. V. Mehmed Reşad'ın Başkâtibi Halid Ziya Bey'in R 3 Şubat 1326 (M 16 Şubat 1911) tarihli dilekçesi, rıhtım düzenlemesi sürecine dair en erken tarihli belgedir. Halid Ziya Bey, Sarayburnu'nda padişaha mahsus vapur ve kayıkların yanaştığı ahşap bir iskele bulunduğunu ve iskelenin, mavnaların çarpması sonucunda tahrip olduğunu yazmıştır. Tahrip olmuş ahşap iskelenin yerine, şiddetli akıntıları ve mavnaları da hesaba katarak, kâgır bir iskelenin acilen yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁰ Zarar gören mevcut iskelenin ise ilk olarak ne zaman yaptırıldığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.²¹ İşin aciliyetinin belirtilmesine rağmen, keşif aylar sonra gerçekleştirilmiştir. Üstelik padişahın arzu ettiği üzere kâgır değil, ahşap bir iskele inşa edilecektir. Vedad Bey'in hazırladığı 388 Numaralı, R 12 Ka-

19 Detaylı bilgi için bk. Gümüş, 2018, 199-263.

20 BOA.HH.EBA. 687.25.1.

21 Topkapı Sarayı'nı konu alan temel kaynaklarda iskele ve rıhtımın ilk yapılış tarihi ile Vedad Bey tarafından 1912 yılında yapılan düzenlemeye yer verilmemiştir. (Öz, 1948; Eldem & Akozan, 1982; Akbank, 2000; Necipoğlu, 2014.)

Şek. 4: “Sarayburnu’nda rükub-u hümayuna mahsus iskelenin babaları ve zincirleri” başlıklı, Vedad imzalı çizim. (Batur, 2007, 103.)

nunuevvel 1327 (M 25 Aralık 1911) tarihli ön keşif defteri, “Rıhtım Tamiri” ve “Ahşap İskele” başlıklı iki bölümden oluşur.²² Keşif defterinin içeriği; rıhtımın oynamış taşlarının birleştirilmesi, eksik kısımların beton ile tamamlanması, rıhtımın kenarına yekpare bir beton kenar taşı yaptırılması, bir metre yüksekliğinde beton taş taklidi babalar üretilmesi ve bunların birbirine zincirle bağlanması, iskeleden yukarı çıkmak üzere mermer basamaklar yapılması şeklinde özetlenebilir.²³ “Sarayburnu’nda rükub-u hümayuna mahsus iskelenin babaları ve zincirleri” başlıklı, Vedad imzalı ve R 13 Mayıs 1328 (M 26 Mayıs 1912) tarihli çizim,²⁴ 388 numaralı keşif defterinin içeriği ile uyumlu olup, Vedad Bey’in rıhtım için tasarladığı babaları gösterir.

Vedad Bey Sarayburnu Rıhtımı için köşeleri pahlı ve ölçüleri farklı iki tip baba tasarlamıştır. Bu öğelerin benzerleri, Milli Mimari Üslubu’ndaki pek çok yapıda mevcuttur. Vedad Bey benzer babaları Sirkeci’deki Posta ve Telgraf Nezareti binasının mermer merdiven başlarında ve Çankaya Gazi Köşkü’nün²⁵ ahşap merdiven başlarında

22 R 12 Kanunuevvel 1327 (M 25 Aralık 1911) tarihli, 388 numaralı, “Topkapı Saray-ı Hümayunu rıhtım tamiri keşfi” başlıklı, Vedad imzalı keşif defteri. (BOA.HH.EBA. 717-26-2.)

23 Gümüş, 2018, 236.

24 Batur, 2007, 103.

25 Vedad Bey’in Çankaya Gazi Köşkü’ne yaptığı eklerle ilgili bilgi için bk. Yavuz, 2003, 192-217.

Fot. 3: Posta ve Telgraf Nezareti Binası merdivenlerinden detay. (Cemal Emden, 2015.)

Fot. 4: Vedad Bey'in kızı Belkıs'a ait 1910 tarihli mezardan detay. Yahya Efendi Haziresi. (M. D. Gümüş, 2017.)

Fot. 5: V. Mehmed Reşad Türbesi'nden detay. (M. D. Gümüş, 2018.)

kullanmıştır. Vedad Bey'in kızına ait 1910 tarihli mezarın tasarımında da²⁶ benzer bir öge kullanılmıştır. Milli Mimari Akımı'nın önemli temsilcilerinden Kemaleddin Bey'in eserleri olan V. Mehmed Reşad Türbesi ve Gazi Osman Paşa türbelerinde²⁷ de benzer babalar tercih edilmiş olup, örnekler çoğaltılabilir.

Uygulama Sürecinde İlişkin Veriler

Vedad Bey'in hazırladığı ön keşif defterinin uygulama işi, R 20 Mart 1328'de (M 2 Nisan 1912) Yani Hazzopulos ve Dimitri Kaçinidis kalfalara ihale edilir ve müteahhitlere işin tamamlanması için iki ay süre tanınır.²⁸ Vedad Bey'in Sermimar olarak yetkileri, görev yaptığı süre içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Göreve başladığı 1909 yılında yetkileri çok genişken, 1911 yılından itibaren hazırladığı ön keşif

²⁶ bk. Gümüş, 2017.

²⁷ Yapılara ilişkin detaylı bilgi için bk. Yavuz, 2009.

²⁸ BOA.HH.EBA. 701-48-3.

defterleri bir fen heyeti tarafından incelendikten sonra onaylanmaya başlanmıştır. Maliye Nezareti tarafından yapılan yeni düzenlemeler ile birlikte Vedad Bey'in, tasarımlarının uygulanma aşamasına müdahale etmesi güçleşmiş ve müteahhitlerin kontrolörlük işi Fen Heyeti'ne bırakılmıştır. Bu durum, Vedad Bey'in pek çok inşa ve tamir işinin uygulamasını şiddetle eleştirdiği bir süreç yaşanmasına sebep olmuştur.²⁹ Uygulaması 1912 yılında gerçekleştirilen Sarayburnu Rıhtım Düzenlemesi işi de bu bağlama dahildir. Rıhtımın tamiri ve düzenlenmesi sürerken Sermimar Vedad Bey ve Fen Heyeti arasında pek çok anlaşmazlık yaşanır. Vedad Bey uygulama sürecine yönelik eleştirilerini çeşitli yazışmalarda ifade eder fakat sürece müdahale edemez.³⁰ İskelenin tamamlanmasından bir sene kadar sonra, 15 Aralık 1912'de, tamir edilmesi gündeme gelmiştir. Vedad Bey ise inşa sürecinde kendisine söz hakkı tanınmadığını, kalitesiz malzeme kullanıldığını ve hazırladığı keşfe uygun bir iş gerçekleştirilmediğini belirterek konuyla ilgilenmeyi reddetmiştir. Vedad Bey'in, tamir keşfi hazırlamayı reddederken kullandığı sert üslup dikkat çekicidir:

“Hazine-i Hassa-i Şahane Müdüriyet-i Umumiyesi Canib-i Alisine
Atufetli Efendim Hazretleri

14 Kanunuevvel 1328 tarihli ve 27 numaralı tezkere-i alileri cevabıdır

Sarayburnu'nda rükub-u Şâhâneye mahsus vapur iskelesinin şu günlerde cihet-i askeriye tarafından kesretle istimâl edilmekte olduğundan muhtâc-ı tamir bir hale geldiği cihetle tamirâtı hakkında keşifnâme tanzim etmecliğim emir buyurulmuş. Mezkûr iskelenin esnâ-i inşaâtında gayr-i muvâfık malzeme isti'mâl edilmekte olduğu ve kava'id-i fenniyyeye riyaset edilmeyerek inşa edildiğini defâatle Tamirât İdaresi'ne gerek şifâhen gerek tahriren barapor ihtâr ettiğim halde ihtârâtımın hiçbirisine ehemmiyet verilmediğinden mezkûr iskelenin tamiri hakkında keşifnâme yapmacliğim mümkün değildir. Böyle âdi bir surette inşaatta bulunmuş olanlar tamirâtı icrâ etmeleri iktizâ eder zannederim efendim.
2 Kanunusani 1328. Vedad”³¹

Sarayburnu Rıhtımı'nın 1917 Yılındaki Görünümü

Rıhtımın tamamlanmış haline ilişkin görsel verilere ise, II. Wilhelm'in 1917 yılındaki İstanbul ziyaretinde çekilen filmde ulaşmak mümkündür. Alman İmparatoru II. Wilhelm, 1917 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na dört günlük bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

29 Detaylı bilgi için bk. Gümüş, 2018, 126-127.

30 Vedad Bey R 14 Mayıs 1328 (M 27 Mayıs 1912) tarihli dilekçesinde “İskelenin bugüne kadar vücuda getirilen kısmı resmine ve kavaid-i fenniyesine mugayır olarak vücuda getirilmiş olduğunu beyan ederim.” ifadesini, R 4 Temmuz 1328 (M 17 Temmuz 1912) tarihli dilekçesinde ise “Mezkûr iskele ve teferruatının hiç bir yeri benim reyime muvâfık olarak imal edilmemiştir.” ifadesini kullanmıştır. (BOA.HH.EBA. 716-17-23; BOA.HH.EBA.708-6-3.)

31 Vedad Bey'in M 15 Aralık 1912 tarihli söz konusu dilekçesi: BOA.HH.EBA. 728-35-8.

Gezinin rotası İstanbul ve Çanakkale'yi kapsamıştır.³² Ziyareti Alman İmparatorluğu adına *Bild-und Filmamt (BUFA)*³³ görüntülemiştir. İki bölümden meydana gelen film, *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten* (İmparator Türk Müttefiklerimizle Birlikte) adını taşımaktadır.³⁴ Evkaf Müzesi'ni, Fatih Camii'ni, Alman Çeşmesi'ni ve daha başka bazı yerleri ziyaret eden II. Wilhelm'in gezisindeki duraklardan biri de Topkapı Sarayı'dır. Görüntülerde, Saray'a deniz yoluyla ulaşan II. Wilhelm'i taşıyan kayık, Sarayburnu'na yanaşır; İmparator ve maiyeti, Vedad Bey tarafından projelendirilen rıhtıma ayak basarlar.

"Topkapı Saray-ı Hümayunu Rıhtım Tamiri Keşfi" isimli ön keşif defterinin içeriği, "Sarayburnu'nda rükub-u hümayuna mahsus iskelenin babaları ve zincirleri" başlıklı çizim ve 1917 tarihli *Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten* filminde yer alan Sarayburnu görüntülerinin karşılaştırılması, Vedad Bey'in rıhtım düzenlemesini incelemeyi mümkün kılmaktadır. Keşif defterinde yer alan üç madde, 1917 tarihli filmde görülen rıhtımda kısmen gözlemlenmektedir.

Keşif defterinin başında yer alan "*Rıhtımın üzerine ve iskelenin meydanlığına on santimetre tahtında çimento beton imal olunup üzerine üç santim kalınlığında resimdeki şekilde murabalara taksim olunmuş çimento döşeme imali*" maddesinde, iskelenin meydanlığına karelere bölünmüş çimento bir döşeme yapılacağı belirtilir. Film görüntülerinde II. Wilhelm rıhtıma çıkarken ve rıhtımda yürürken, zeminde karelere bölünmüş döşeme kısmen görünmektedir. (*Fot. 6*) Babaların altında beton bir duvar yer alacağı ve bu duvarın dışarıdan kesme taş gibi görünecek şekilde çimento ile sıvanacağını belirtildiği "*Korkuluk altına otuz santimetre arzında ve yetmiş santimetreden otuz santimetreye kadar irtifasında ve on beş santimetre arzında iktiza eden temelin imaliyle betondan duvar imali ve haricen taş kesme taklidi ve taraklanmış çimento sıvası*" maddesinde bahsedilen kesme taş taklidi sıva, babaların altındaki platformun zeminle birleştiği kısımda fark edilebilmektedir. (*Fot. 7*)

Babaların tasarımı ve üretimine ilişkin madde şu şekildedir: "*İşbu duvarın üzerinde resmi mucibince on tanesi fener için daha büyük ve geniş olmak üzere otuz dört adet kenarları pahlı giriş ve gövdesi dahil olduğu halde bir metre irtifa'nda beton taş taklidi baba imali. İşbu babaların etrafına zincir rabtu için beton imal olunur iken iktiza eden halkalar dahi vaz olunacaktır.*" Rıhtım düzenlemesi için, Vedad Bey'in çizimine ve tarifine uygun olarak 34 adet baba üretilmiştir. Bir metre yüksekliğindeki babalarda, malzeme olarak beton kullanılacağı fakat taş taklidi bir görünüm yaratılacağı yazılmış olsa da, beton kullanıldığını kesin olarak söylemek eldeki verilerle mümkün değildir. Keşifte belirtildiği gibi, çizimde ve görsellerde de bazı babaların ötekilerden daha büyük olduğu fark edilmektedir. (*Fot. 8*) Keşifte, bu babaların üzerilerine fener yerleştirileceği için büyük tutulduğu ifade edilmiştir. Çizimde, büyük babanın üzerine

32 Karacagil, 2013.

33 "Fotoğraf ve Film Dairesi"

34 Kirel & Kasap Ortaklan, 2018.

Fot. 6: II. Wilhelm'in Topkapı Sarayı'nı ziyaret için Sarayburnu rıhtımına çıkışı.
(Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten, 1917, BArch)

Fot. 7: Sarayburnu rıhtımındaki babalar, altındaki duvar ve kesme taş görünümlü sıva uygulaması.
(Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten, 1917, BArch)

Vedad Bey'in el yazısı ile “*gaz borusu için delik olacak*” notu düşülmüştür. Fakat 1917 tarihli görüntülerde büyük babaların üzerinde delik bulunmamakla beraber, herhangi bir aydınlatma aracı da yer almamaktadır. Bu durum, Vedad Bey'in tasarımının değişikliğe uğrayarak uygulandığını göstermektedir.

Fot. 8: Sarayburnu rıhtımında kullanılmış büyük ve küçük tipteki babaların görünümü.
(Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten, 1917, BArch)

Sonuç

Vedad Bey'in, V. Mehmed Reşad'ın baş mimarı olarak görev yaptığı sermimarlık dönemi (1909-1914), ağırlıklı olarak mevcut saray, kasır ve konakların tamiri ile geçmiştir. Bu döneme ait olan Sarayburnu Rıhtımı düzenlemesi, bir tasarım ve inşaa sürecini barındırması bakımından Vedad Bey'in sermimarlık dönemi içinde istisnai bir yere sahiptir. Vedad Bey rıhtım için farklı boyutlarda iki tip baba tasarlamıştır. Köşeleri pahlı babaların benzerlerine hem Vedad Bey'in diğer yapılarında, hem de Milli Mimari Üslubundaki çeşitli yapılarda rastlanmaktadır. Vedad Bey'in hazırladığı keşif defteri ve çizimlere göre büyük olan babalarının üzerinde aydınlatma öğeleri yer alması gerekmektedir. 1917 tarihli görsel belgelerde söz konusu öğelerin bulunmaması, Vedad Bey'in tasarımının bire bir değil, ufak değişikliklerle uygulandığını göstermektedir. Bu durum, rıhtım inşasının Vedad Bey'in sermimarlık dönemi içinde yetkilerinin kısıtlandığı 1911 sonrası döneme denk gelmesiyle açıklanabilmektedir. Vedad Bey malzeme seçimine ve uygulama sürecine dahil olamamış, rıhtımın tamamlanmış halini çeşitli yazışmalar aracılığıyla eleştirmiştir. Sarayburnu Rıhtımı'nın tamamlanmasından bir yıl sonra gelen tamir talebiyle ilgilenmeyi de inşaa sürecindeki uyarılarının dikkate alınmamış olması gerekçesi ile reddetmiştir. 1912 yılında gerçekleştirilen rıhtım düzenlemesi günümüzde mevcut olmayıp, ne zaman yok olduğu da tespit edilememiştir. Bu araştırma sonucunda, Sarayburnu Rıhtımı, Vedad Bey'in sermimarlık dönemine ait işlerinden biri olarak kendisinin yapı listesine eklenmiş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbank. (2000). *Topkapı Sarayı*, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları.
- Batur, A. (2003). Kimliğinin İzinde II: Yeniyi Aramak. *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, A. Batur (Ed.), (147-171). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, A. (Ed.). (2003). *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, A. (2007). Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari: Mehmed Vedad. *150. Yılında Dolmabahçe Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, (82-99). Ankara: TBMM Matbaası.
- Bulduk, Ş. (1973). *Mimar Vedad ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi.
- Cephanecigil, G. (2003). Tüm Çalışmaları. *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, A. Batur (Ed.), (323-385). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demirbel, Y. R. (1941). Meşhur Mimarlar V: Prof. Mimar M. Vedad Tek, *Arkitekt (129-130)*, 231-233.
- Der Kaiser bei unseren türkischen Verbündeten (1917)*. [Belge-Film]. Federal Almanya Cumhuriyeti - Fotoğraf ve Film Dairesi (Bild- und Film-Amt). (<https://www.filmothek.bundesarchiv.de/video/565699>)
- Eldem, S. H. & Akozan, F. (1982). *Topkapı Sarayı: Mimari Bir Araştırma*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gümüş, M. D. (2018). *II. Meşrutiyet'te Saray İçin Çalışmak: Vedad (Tek) Bey'in Sermimarlık Dönemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gümüş, M. D. (2017). Bir Acı Hikaye: Mimar Vedad (Tek) Kızının Mezarını Tasarladı mı?. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, (6), 163-175.
- Karacagil, Ö. K. (2013). Alman İmparatoru İstanbul'da (1917). *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 6(12) - Yaz, 111-133.
- Karateke, H. (2017). *Padişahım Çok Yaşa*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kırel, S. & Kasap Ortaklan, O. (2018). Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu Son Ziyareti (1917). *sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 113-158. (DOI: 10.32001/sinecine.422319)
- Kodaman, B. & Ünal, M. A. (Ed.). (1996). *Son Vakarıvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi: II. - Meşrutiyet Olayları 1908-1909*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Necipoğlu, G. (2014). *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar*. (Çev.: R. Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Onur, T. (1988). *Mimar Vedat Tek, Mimari Kişiliği ve Dönemin Mimarlık Sorunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Öz, T. (1948). Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları, *Güzel Sanatlar (6)*, 6-74.
- Özkan, S. (1973). Mimar Vedat Tek (1873-1942), *Mimarlık (121-122)*, 45-51.
- Özkan, S. (1987). Reddedilen Bir Mimar: Vedat Tek, *Çağdaş Şehir*, 7, 24-29.
- Saz, L. (Basım yılı belirtilmemiş). *19. Yüzyılda Saray Haremi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Tarım Ertuğ, Z. (1998). Osmanlı Devlet Teşrifatında Hırka-i Şerif Ziyareti. *Tarih Enstitüsü Dergisi (XVI)*, 37-47.
- Tek, N. (2003). N. Sahir Silan'a Mektup. *M. Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, A. Batur (Ed.), (385-395). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Terzi, A. (2010). *Hazine-i Hassa Nezareti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uluç, L. (1987). *M. Vedat Tek, Architect. An Episode in Turkish Architecture*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, Y. (2003). Kimliğinin İzinde III: Yeni Başkentte. *M. Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, A. Batur (Ed.), (173-192). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yavuz, Y. (Ed.) (2009). *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemaleddin 1870-1927*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

- BOA.HH.EBA. 728-35-8
BOA.HH.EBA. 716-17-23
BOA.HH.EBA. 717-26-2
BOA.HH.EBA. 687.25.1
BOA.HH.EBA. 666-25-5
BOA.HH.EBA. 669-67-2
BOA.HH.EBA. 716-17-3

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXVII, Sayı: 2 Ekim 2018

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXVII, Issue: 2 October 2018

Yayın Tarihi | Date of Publication

31.10.2018

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<http://dergipark.gov.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.